

Nogle undersøgelser over forhold i Skanderup sogn

1885—1922

Af Hans Lund Hansen.

I. *Problemstillingen.*

»Og 1885 betegnes som det store vendepunkt i sognets åndelige historie«, skriver Poul Nedergård om Skanderup sogn.¹⁾

Det er det år, hvor pastor C. J. Moe overtog embedet som sognepræst i Skanderup, og mange beretninger er enige om, at den periode, 1885—1922, hvor pastor Moe virkede i sognet, blev en tid, der medførte forandringer og satte spor i sognets liv på mange områder.

I »Fra Ribe amt«²⁾ har Aug. F. Schmidt viderebragt nogle erindringer af husmand Otto Korsgård, Nagbøl. Korsgård er født 1854 og har nedskrevet sine erindringer i begyndelsen af 1922. Han har ifølge Aug. F. Schmidt »en god og sikker hukommelse«. Må denne påstand end tages med forbehold, har Korsgård dog uden tvivl haft gode forudsætninger for at vide, hvad der er sket i sognet. Hans beretning vidner om en stærk medleven i sognets anliggender, og han har taget aktivt del i sognets liv, idet han ifølge de lokale aviser har været opstillet både til sognerådvalg (i 1909 på Husmandslisten) og til menighedsrådsvalg (i 1912 på en liste »af vælgere uden for Indre Mission«).

Om sig selv siger Korsgård, at »jeg hører selv hverken til Indre Mission eller Grundtvigianismen . . .

men lever i den Kristendom, jeg er blevet opdraget i i mit Hjem og hos min Lærer og hos min Præst.« Han mener derfor at have »ret gode Muligheder for at kunne fortælle om Kristenlivets Udvikling«.

Om pastor Moe fortæller han, at han »prædikede Indre-Mission, og det var for os gamle — (Korsgård må selv have været 31 år i 1885) — en ny lære, han forkyndte. Han fik mange ivrige Tilhængere, men mange kunne heller ikke følge ham. I Pastor Moes Tid har der stadig været Brydninger mellem de to Kirkeretninger«.

I sin omtale af »Kampen mellem Indre-Mission og Grundtvigianismen« konkluderer han: »Den gamle Fred og Ro findes ikke længere,« og han slutter sin beretning således: »I øjeblikket er der næsten Forvirring i alle Ting her, baade Politik og Religion. Det hele har forandret sig saa meget i den Tid, jeg kan huske. Man skulle næsten ikke tro, man levede i den gamle Verden, men i en ny.«

Pastor Moe deler ikke Korsgårds opfattelse af »den gamle Fred og Ro« som noget positivt. Han havde, før han kom til Skanderup, været præst i Harboøre, og der var der i hans tid (1877—85) brudt en stærk indremissionsk vækkelse igennem. I sin temmelig ensidige erindringsbog »Oplevelser« fortæller han³⁾, at hans første indtryk af Skanderup var, at »det var en helt anden Luft, der slog mig i Møde, så klam og kold«, og at det stod sløjt til med det kirkelige liv. Der var »Udsigt til en tom Kirke,« idet kun »en Snes Mennesker« gik i kirke.

Uffe Hansen vurderer de kirkelige tilstande i Skanderup sogn på omtrent samme måde, omend ud fra en anden synsvinkel⁴⁾: »I Skanderup Sogn var der i ældre Tid ikke stor aandelig Sans. Der var heller ikke saa stærkt et menneskeligt Fællesskab mellem Folk,

Nogle undersøgelser over forhold i Skanderup sogn

tildels fordi der blev handlet saa meget med Gaardene, at Befolkningen hurtigt skiftede«.

Poul Nedergård supplerer denne opfattelse⁵): »De store proprietærgårde og opvæksten af Lunderskov

Pastor C. J. Moe.

efter 1874 gjorde ikke forholdene bedre. Almindelig materialisme og selskabelighed optog folk . . . men kirkegang og kirkeliv i Skanderup var det småt med.« Ifølge Moe⁶) havde landmændene tjent gode penge og brugte tiden, »så man kaldte Skanderup for et helt Paris«.

Moes stærkt indremissionske forkyndelse og hans færd i sognet iøvrigt skaffede ham hurtigt modstandere. Der var »snart en Del af Sognefolkene, som ikke var enig med ham i hans Forkyndelse. . . De søgte saa

til Præster udensogns,« skriver Aug. F. Schmidt,⁷⁾ men han angiver ikke noget tal for »Disse Sognebaandslødere, hvis Tal efterhaanden voksede«. Af sognerådsprotokollen fremgår det, at antallet var så stort, at man fandt det nødvendigt at tilkende kirkesangerne en årlig erstatning for mistet højtids- og accidensoffer.

Også mere aktiv modstand forekom hurtigt efter Moes tiltræden, idet »212 af Sognets bosiddende Mænd og Enker« protesterede mod at Moe havde indført lørdagsskriftemål og bad om »at beholde den gamle Skik med Skriftemaal og Altergang samme Dag«. Og i 1887 sendtes en klage over pastor Moe til kirke- og undervisningsministeren. I skrivelsen ankes over, at der i Moes prædikener er »Udtryk hentede saa langt nede i Sprogets Plumpheder, at det maa forarge og oprøre alvorlige Mennesker, som ikke gaar op i Indre Missions Fanatisme.«

Desuden beklager man sig over Moes afvisning af foranomtalt klage over skriftemålet. Men det, der er hovedpunktet i klagen, er Moes omtale af grundtvigianerne til sine konfirmander. Man mener, at Moe på denne måde kan »indpode Had og Afsky i Børnene til Grundtvigianismen«. Det fremgår af klagen, at de 121, der har skrevet under »hører til Grundtvigianerne, Børnenes Forældre eller i det hele Folk, som ikke hører til Indre Missions Retning.«

Ifølge »Oplevelser«⁸⁾ betragter Moe grundtvigianerne som »ganske uomvendte Verdensmennesker, der smykkede sig med Grundtvigs Navn og var saa fjendske mod mig, alene fordi jeg prædikede Sandheden og angreb det verdslige Liv og i mine Ligtaler ikke priste enhver salig.«

Der var således ikke megen mulighed for forståelse og samarbejde mellem parterne. Fra 1900 får sogne-

båndsløserne pastor Helweg fra Askov til at holde to gudstjenester om måneden i Skanderup kirke, og i 1910 dannedes med sognebåndsløserne som grundlag Skanderup Valgmenighed, hvis første præst var Anders Nørgård.

Men formålet med nærværende fremstilling er ikke i detaljer at berette om personer og begivenheder inden for hver af de to kirkelige lejre, Indre Mission og Valgmenigheden, men at forsøge at påvise, hvorledes den religiøse partidannelse sætter sig spor på forskellige områder af sognets liv, hvor tilhængerne af begge kirkelige retninger søger at gøre deres indflydelse gældende.

Disse undersøgelser er samlede i kapitlerne om folketingsvalg, sognerådvalg, sognerådets afgørelser m. h. t. læreransættelser og spiritusbevillinger, samt menighedsrådsvalg.

Nedenstående årstalsliste fortæller derfor kun i grove træk om væsentlige begivenheder inden for Indre Missions-kredsen og Valgmenigheden.

Årstalsliste.

- 1885 Moe indsættes som sognepræst.
- 1887 Klage over Moe til ministeren.
- 1889 Missionshuset indvies.
- 1896 Indre Mission opretter Friskole i Lunderskov.
- 1897 Første missionsuge.
- 1900 Helweg begynder at holde gudstjenester i Skanderup.
- 1910 Valgmenigheden oprettes med Anders Nørgård som præst.
- 1913 Indre Mission får flertal i sognerådet.
Indre Mission opretter friskole i Skanderup.
- 1914 Skanderup Efterskole indvies.

- 1918 Asger B. Eskesen ansættes som præst for Valgmenigheden. Valgmenigheden opretter friskole i Skanderup og Indre Missions friskole i Skanderup nedlægges.
- 1922 Valgmenighedens kirke i Skanderup indvies. Pastor Moe rejser fra sognet.
- 1923 Indre Missions friskole i Lunderskov nedlægges.

II. Folketingsvalg.

I sine prædikener i kirkeåret 1891—1892, der er udgivet i stenografisk referat i prædikensamlingen »Naaden og Sandheden«, beskæftiger pastor Moe sig jævnlige med politik.

Han siger:⁹⁾ »og saa vil jeg holde mig borte fra alt det, som kan hæmme mig i at gaa Herrens Ærinde.« Som eksempel herpå nævner han »det politiserende Liv, der saa daarligt kan forenes med et Liv i Jesus.«

Han omtaler det politiske liv som en del af »det vantro og gudløse Verdensliv«¹⁰⁾ og advarer¹¹⁾ mod at styrte sig »ud i det politiske Liv«, der er farligt »med alt dets Ondskab og Løgn og Bitterhed og Vrede«. »Den store politiske Strid og al den væmmelige Ondskab, den fører med sig« er taget som eksempel på, hvordan »de Vantro« »hudflette og mishandle og mistænkeliggøre hinanden paa den mest nederdrægtige Maade«.¹²⁾

Derfor skal troende mennesker holde sig på afstand af politik, for »der er troende Mennesker, som ikke have holdt sig afsides fra Verdens Politik, og hvad er Følgen bleven? Følgen er bleven den, at disse Mennesker have faaet deres Øren spolerede, saa nu kunne de ikke længere tydeligt høre Forskjel mellem, hvad der er Sandhed og Løgn. Det har Politiken gjort.«¹³⁾

I prædikensamlingen »De gamle Stier«, der er skre-

vet 1917—20 og udgivet i 1927, sammenfatter han sin opfattelse af de troendes forhold til politik:¹⁴⁾ »Der lød engang stadige og alvorlige Formaninger til Guds Børn om at vogte sig for Politik og holde sig derfra som noget »Djævelskab«, der førte Ondt med sig. Nu lyder langt mere de modsatte Formaninger om netop at give sig af med Politik og løse sociale Opgaver i Kristendommens Aand og ikke lade Verden skalte, som den vil, med alle borgerlige Anliggender. Og netop fordi der er en Sandhed i dette, bliver det saa farligt . . .«

Moe erkender altså, at et kristent menneske kan have en forpligtelse til at beskæftige sig med politik, men advarer samtidig mod at man lader sig opsluge af denne interesse, »saa det vigtigste af alt, det ene fornødne, bliver glemt og forsømt.«

Selv er han da også så politisk engageret, at han fra prædikestolen kan råde sine kirkegængere til, hvad de *ikke* skal stemme på.

Socialisterne advarer han stærkt imod. I »Naaden og Sandheden«¹⁵⁾ tager han stærkt afstand fra »alle vor Tids Fritænkere . . . med samt deres kjønne Børn, Socialisterne«. Om »Socialismens Aand« siger han, »at det, den egentlig vil, det er at hade og plyndre, myrde og stjæle og bringe Ulykke over Folkene.«¹⁶⁾ Senere omtales socialismen igen i forbindelse med fritænkere: »og da alt det, hvormed Socialisterne søge at drage Menneskene i deres Garn ikke er andet end Blændværk og Bedrag, saa have vi visselig al Opfordring til at modstaa de Mennesker med Guds Ord og advare Folk imod dem.«¹⁷⁾

Han er dog ikke uden forståelse for socialismens baggrund, idet han fordømmer de rige i samfundet for »deres hovmodige Ubarmhertighed« og bebrejder dem, at de »med umættelig Pengebegjærighed . . .

følge kun Loven om den Stærkeres Ret.« De rige er »aldeles ligegyldige for, om deres Arbejdere sulte eller have Føden, om de fryse, om de ere sunde eller syge. . . . Sandelig skulle de Rige ikke skaanes for den Dom, at naar der rigtig bliver set til Bunds i det, saa ligger Hovedskylden hos dem.«

I en prædiken »Hvad vil det sige at give Kejseren Skat?« siger han, at det at være øvrigheden lydige, »det er en Pligt, som Guds Ord da frem for alt paa-lægger ethvert christent Menneske . . . og det ikke blot, naar Øvrigheden behager os,« og han fortsætter: »Dersom du derfor er et helligt Menneske, dersom du er en virkelig troende Christen, saa kan du aldrig være med i dette ugudelige politiske Røre, hvor Alting gaar ud paa at nedbryde Agtelsen for Øvrigheden og opfordre Menneskene til trodsige og lovstridige Handlinger, saa kan du heller aldrig falde paa at ville nægte at betale din Skat . . .« og »du kan heller ikke være med til at tale ilde om dit Folks Øverste.«¹⁸⁾

Når man betænker, at denne forkyndelse har lydt i provisorietiden (1892), kan den ikke andet end opfattes som en kraftig opfordring til at tage afstand fra den politiske venstrebevægelse.

For mennesker, der tog Moes forkyndelse alvorligt, og derfor også ville lade religionen bestemme deres standpunkt til politik, har der ikke været anden mulighed end at afholde sig fra at tage aktivt del i politik og enten undlade at stemme ved folketingsvalgene eller stemme på Højre.

Den følgende undersøgelse af valgdeltagelsen og stemmernes fordeling på de politiske partier tager sigte på at efterprøve, om de retningslinjer, Moes forkyndelse afstikker for folks politiske indstilling, har været fulgt i en sådan udstrækning, at det giver sig udslag i folketingsvalgresultaterne for kommunen. Som sam-

Nogle undersøgelser over forhold i Skanderup sogn

menligningsgrundlag anvendes valgresultaterne for Vonsildkredsen som helhed.

Tallene, der ligger til grund for undersøgelsen, er hentet fra Statistiske Meddelelser.¹⁹⁾

Disse publikationer giver følgende oplysninger om valgdeltagelsen i Skanderup kommune og for Vonsildkredsen som helhed. Tallene angiver valgdeltagelsen i procent af alle stemmeberettigede.

	1869	1872	1873	1876	1879	1881*)	1884	1887
Skanderup	19,7	55,0	54,6	62,3	58,1	57,2	57,7	55,5
Vonsildkr.	21,2	43,2	45,8	48,0	39,9	49,0	53,7	63,3
	1890	1892	1895	1898	1901	1903	1906	
Skanderup	59,7	67,7	67,7	63,6	29,8	29,6	57,7	
Vonsildkr.	55,9	63,9	64,8	65,1	43,1	51,9	57,6	
	1909	1910	1913	1915**)	1918	1920*)	1924	
Skanderup	61,2	67,7	70,3	—	61,6	82,5	80,5	
Vonsildkr.	66,1	70,3	71,3	—	63,6	78,3	75,9	

Betragter man tallene, ser man, at stemmeprocenten for Skanderup kommune har ligget over Vonsildkredsens i hele perioden 1872—95 (med en enkelt undtagelse i 1887), altså indtil o. 10 år efter, at Moe er kommet til sognet.

Derefter falder stemmeprocenten i Skanderup til under Vonsildkredsens niveau, og den når først over dette niveau igen i 1920. Noget kunne altså tyde på en forbindelse mellem Moes fordømmelse af det politiske liv og den relativt lave stemmeprocent i disse år fra 1898—1918. Desuden falder stigningen i den faktiske, og hvad der her har interesse, den relative valgdeltagelse, o. 1920 sammen med IM-kredsens erkendelse af,

*) Gennemsnitstal for to eller tre valg samme år.

***) Valg uden afstemning.

at troende mennesker kan have en forpligtelse til at tage del i politik (se side 183 f).

At IM-folkene i Skanderup har været af så stort et antal, at eventuelle ændringer i deres stemmeafgivning har kunnet øve mærkbar indflydelse på sognets stemmeprocent og stemmefordeling ved folketingsvalgene fremgår af, at IM ved kommunevalgene på samme tid havde 40-50 pct. af stemmerne (s. 199).

Det omtalte statistiske materiale giver ligeledes oplysning om stemmefordelingen på de opstillede kandidater eller partier. For folketingsvalgene i årene 1901—1913 er stemmefordelingen kun opgjort kredsvis, hvorfor denne periode må udgå af undersøgelsen over forskydninger i fordelingen af de afgivne stemmer. I 1915 blev kredsens kandidat genvalgt uden afstemning, i lighed med hvad der var tilfældet for de fleste af landets valgkredse. Desuden har Statistiske Meddelelser ikke ved alle valg fra 1891—98 angivet kandidaternes partitilhørsforhold, men dette har i disse tilfælde kunnet bestemmes ved hjælp af de lokale aviser.²⁰⁾ Undersøgelsen bygger således på følgende oplysninger.

Antal stemmer.

	<i>Skanderup:</i>						
	1881	1884	1887	1890	1892	1895	1898
Højre	40	39	33	45	86	97	81
Venstre	126	119	119	115	105	96	87
Ialt ...	166	158	152	160	191	193	168

	<i>Vonsildkreds:</i>						
	1881	1884	1887	1890	1892	1895	1898
Højre	626	520	587	599	793	861	749
Venstre	795	730	861	769	783	836	947
Ialt ...	1421	1250	1448	1368	1576	1697	1696

Nogle undersøgelser over forhold i Skanderup sogn

	Skanderup:			Vonsildkreds:		
	1918	1920	1924	1918	1920	1924
Erhvervspartiet	0	6	—	0	15	—
Konservative	281	329	291	1969	2439	2270
Radikale Venstre	60	49	67	414	326	528
Venstre	198	227	741	2003	2390	2019
Socialdemokratiet	47	79	124	588	844	1230
Landmandspartiet	—	—	53	—	—	266
Kommunister	—	—	0	—	—	19
Retspartiet	—	—	8	—	—	49
Uden for partierne ...	0	0	0	0	4	0
I alt ...	586	690	1284	4974	6018	6381

På grundlag af disse tal kan man beregne partiernes procentvise andel af stemmerne, som det er gjort nedenfor.

Partiernes procentvise andel af de afgivne stemmer.

	Skanderup:						
	1881	1884	1887	1890	1892	1895	1898
Højre	24,1	24,7	21,7	28,1	45,0	50,3	48,2
Venstre	75,9	75,3	78,3	71,9	55,0	49,7	51,8

	Vonsildkreds:						
	1881	1884	1887	1890	1892	1895	1898
Højre	44,1	41,6	40,5	43,8	50,4	50,7	44,2
Venstre	55,9	58,4	59,5	56,2	49,6	49,3	55,8

	Skanderup:			Vonsildkreds:		
	1918	1920	1924	1918	1920	1924
Erhvervspartiet	0,0	0,9	—	0,0	0,2	—
Konservative	48,0	47,7	22,7	39,6	40,5	35,6
Radikale Venstre	10,2	7,1	5,2	8,3	5,4	8,3
Venstre	33,8	32,9	57,7	40,3	39,7	31,6
Socialdemokratiet	8,0	11,4	9,7	11,8	14,0	19,3
Landmandspartiet	—	—	4,1	—	—	4,2
Kommunister	—	—	0,0	—	—	0,3
Retspartiet	—	—	0,6	—	—	0,8
Uden for partierne ...	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
I alt ...	100,0	100,0	100,0	100,0	99,9	100,1

Tallene viser, at i perioden 1881—87 er Skanderup sogn tydeligt mindre højre-præget end kredsen som helhed, og udsvingene er stort set ens for kredsen og kommunen.

I de næste 8 år fra 1887—1895, altså før det relative fald i stemmeprocenten sætter ind, stiger Højres andel af stemmerne i Skanderup meget stærkt, fra 21,7 % i 1887 til 50,3 % i 1894. For kredsen som helhed går Højre også frem, men ikke nær så stærkt, fra 40,5 % i 1887 til 50,7 % i 1895.

Fra 1895, hvor tallene er omtrent ens for Vonsildkredsen og Skanderup kommune, henholdsvis 50,7 % og 50,3 %, til 1898 falder Højres procenttal begge steder, men mindst i Skanderup: 2,1 % mod Vonsildkredsens fald på 6,5 %.

Betragter man hele perioden 1881—1898 under ét, er det tydeligt, at Skanderup sogn både faktisk og relativt er blevet mere »højreorienteret«. I 1881 har Højre 40 stemmer svarende til 24,1 % af de afgivne stemmer i kommunen og i 1898 80 stemmer eller 48,2 %. For Vonsildkredsen er situationen omtrent uændret: 44,1 % i 1881 og 44,2 % i 1898.

Desværre mangler nu tallene for valgene indtil 1918, men det ses, at på dette tidspunkt er forholdet det samme som i 1898: Skanderup sogn er stadig mere højrepræget (konservativt) end kredsen som helhed.

Ved valget i 1924 vendes brat op og ned på forholdene. Venstre går meget stærkt frem i Skanderup, men taber 8 % af stemmerne i det samlede kredsresultat. Herved kommer de konservatives andel af stemmerne i Skanderup under tallet for hele Vonsildkredsen. Man er nu 3 år efter Moes afrejse fra sognet vendt tilbage til tilstandene i begyndelsen af den her behandlede periode.

Adskilligt kunne tyde på, at der er sammenhæng

mellem den religiøse udvikling i sognet og stemmeafgivningen ved folketingsvalgene:

Den periode (1887—98), hvor Højre går stærkt frem ved folketingsvalgene og når op på 48 % af stemmerne, falder sammen med tiden efter at pastor Moe er begyndt at virke i Skanderup. På samme tid er IM nået op på o. 40 % af stemmerne ved sognerådvalgene (side 199).

Korsgård har derfor sikkert ret, når han skriver:²¹⁾ »Der var mange, som før havde stemt Venstre, som nu maatte gaa over og stemme Højre, de turde simpelthen ikke andet, da de ellers ikke var rigtig omvendte.« Han går dog nok for vidt, når han i forlængelsen af ovenstående sætter lighedstegn mellem Højre og IM: »Ved Sogneraadvalgene sejrede Højre (Missionen) ogsaa.«

I hvert fald svigter sammenhængen noget i den sidste del af perioden. I årene 1917—1925 er IM's andel af stemmerne ved sognerådvalgene faldende, nemlig fra 55,3 % i 1917 til 45,6 % i 1925. Højre (de konservative) går ganske vist også tilbage ved folketingsvalgene 1918—24, men betydeligt kraftigere, fra 48 % i 1918 til 22,7 % i 1924.

Men endnu i 1922 og 1923 har man indtryk af en vis forbindelse mellem Højre og IM, idet det under striden om menighedsrådsvalget i november 1922 og omvalget i december viser sig, at det konservative blad Kolding Avis tager parti for IM's medlemmer af valgbestyrelsen, medens venstrebladet Kolding Folkeblad klart viser sympati for valgmenighedspræsten pastor Eskesen (side 223).

Selv om det i det foregående anvendte talmateriale klart peger på en sammenhæng mellem de politiske valg og Indre Missions position i sognet, må det erindres, at de store politiske begivenheder i tiden, som

f. eks. systemskiftet 1901, forsvarsforliget 1909 og påskekrisen 1920, også må have påvirket stemmeafgivningen i sognet.

Tilbage står dog, at udviklingen i Skanderup sogn tydeligvis forløber på en anden måde end i Vonsildkredsen som helhed.

III. Sognerådvalg.

Sognerådsvalgene i perioden er foregået efter to forskellige valgsystemer.

Ved sognerådsvalgene til og med 1906 bestemmes valgmåden af »Lov om Landkommuners Styrelse af 6. Juli 1867«. Sognerådet i Skanderup bestod i denne periode af 7 medlemmer, og der var sognerådvalg hvert 3. år. Sognerådet deltes i to dele: »den større Halvdel« på 4 medlemmer og »den mindre Halvdel« på 3 medlemmer. Ved sognerådsvalgene valgtes skiftevis »den større Halvdel« og den mindre Halvdel«, således at hver »halvdel« blev valgt for 6 år. Til »den større Halvdel« har der været valg i 1906, 1900, 1894 . . . og til »den mindre Halvdel« i 1903, 1897, 1891. Måtte et sognerådsmedlem af en eller anden grund udtræde af sognerådet, inden hans 6-årsperiode udløb, afholdtes suppleringsvalg.

Den mindre halvdel valgtes af samtlige mandlige beboere i kommunen på 25 år og derved, hvis de i øvrigt opfyldte betingelserne for valgret til folketinget, og når de i det foregående kalenderår på en eller anden måde, i penge, naturalier eller arbejde, havde ydet bidrag til kommunen. Hver vælger havde ret til at afgive stemme på 3 kandidater.

Til valgene til »den større Halvdel« af sognerådet har kun $\frac{1}{5}$, nemlig de højstbeskattede, af ovennævnte almindelige vælgerskare valgret, og hver vælger må her stemme på 4 af de opstillede kandidater.

Fra 1909 ændredes valgmetoden fuldstændig, bl. a. fik kvinderne stemmeret til kommunalvalgene, og der indførtes forholdstalsvalg. Fra og med valget i 1909 foreligger der i Danmarks Statistik oplysninger om kommunalvalgene. Om valgene 1909—1925 fortæller Statistiske meddelelser²²⁾ følgende for Skanderup Kommunes vedkommende: (Se tabel side 192).

Det kan af skemaets sidste kolonne umiddelbart ses, at Indre Mission straks ved indførelsen af forholdstalsvalgmetoden opstillede egen liste. Valgene i 1913 og 1917, hvor der kun var to lister, var tydeligt valg »for eller imod Indre Mission«. Da de indremissionske sognerådsmedlemmer ved flere lejligheder (som f. eks. side 202 og 214 etablerede sig som gruppe i sognerådet i modsætning til de øvrige sognerådsmedlemmer, er det faldet naturligt også ved de øvrige sognerådvalg at foretage en opdeling af stemmerne i »Indre Missions stemmer« og »Andre«, som det er gjort i blokdiagrammerne på side 194. I tabellen side 199 er IM's procentvise andel af de afgivne stemmer beregnet.

Ved valget i 1925 var der 5 lister, men endnu mærkes »blokpolitikken« tydeligt, idet der er listeforbund mellem IM's byliste, IM's landliste og Tjenestemandsliste II, samt mellem Grundtvigianere og Tjenestemandsliste I.

En særlig bemærkning må gøres for valget i 1913. Det ordinære valg i marts blev kendt ugyldigt (side 203), og Statistiske Efterretninger har kun tallene for omvalget i maj. Tallene for martsvalget kan ses i Kolding Folkeblad²³⁾ og i sognerådsprotokollen²⁴⁾ Resultatet var:

Liste A (Missionen): 281 stemmer og 5 valgte.

Liste B (ikke-Mission): 239 stemmer og 4 valgte.

Liste C (separat liste): 55 stemmer og 0 valgte.

Sogneråds- valg	Afgivne stemmer			Stemmeprocent			Listebetegnelse, stemmetal og (mandatantal)
	mænd	kvinder	i alt	mænd	kvinder	gennemsnit	
1909	294	196	490	93	64	79	Gårdmænd, husmænd og nærings- drivende 201 (4) Husmænd 54 (1) Indre Mission 229 (4)
1913 maj	328	290	618	90	84	87	Indre Mission 313 (5) Fællesliste 302 (4)
1917	325	286	611	85	72	78	Indre Mission 333 (5) Uden for Indre Mission 269 (4)
1921	344	340	684	82	80	81	Sognemenigheden 341 (5) Socialdemokrater 121 (1) Valgmenigheden 152 (2) Borgerliste i Lunderskov 70 (1)
1925	412	387	799	89,6	90,2	89,9	Grundtvigianere 300 (4) Indre Missions Byliste 75 (1) Indre Missions Landliste 287 (0) Tjenestemandliste I 72 (0) Tjenestemandliste II 59 (0)

Nogle undersøgelser over forhold i Skanderup sogn

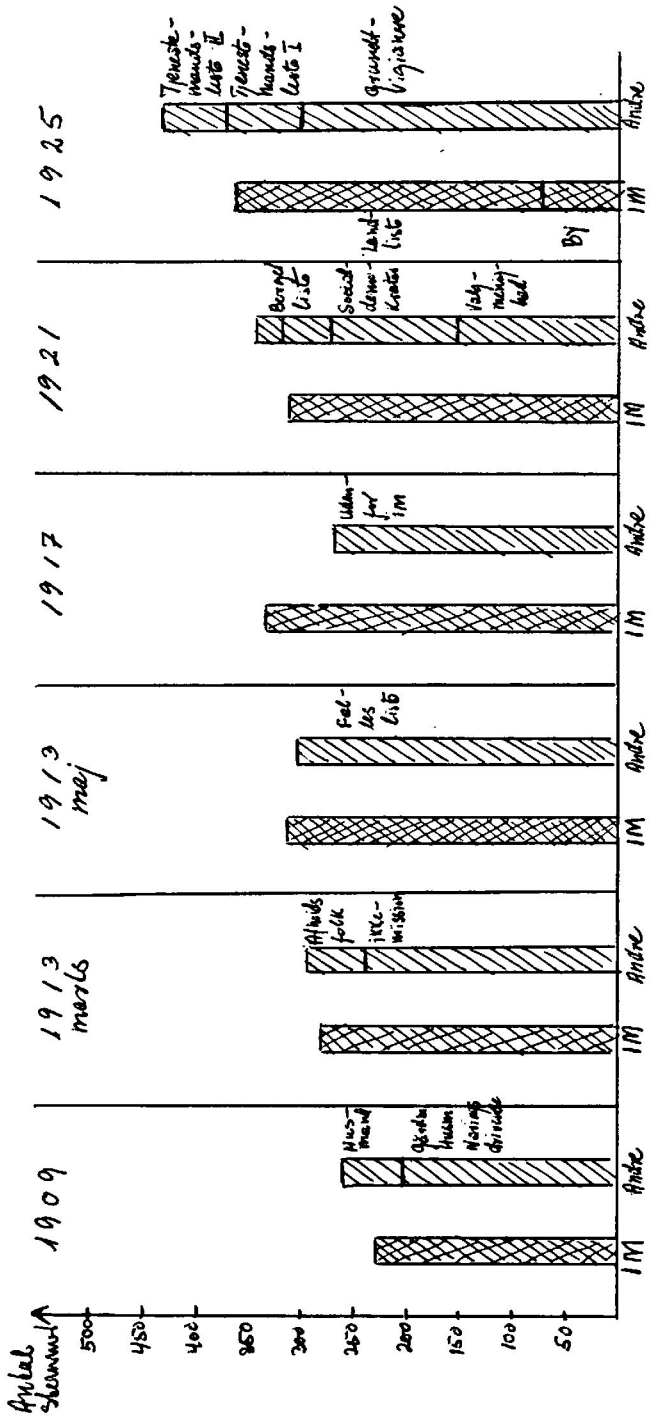
Da det af de i indledningskapitlet nævnte beretninger samstemmende fremgår, at IM ret hurtigt efter pastor Moes ansættelse i Skanderup på forskellige områder skilte sig ud fra sognets øvrige befolkning, er det nærliggende også at forsøge at måle IM's »styrke« ved sognerådsvalgene før 1909.

Ved disse valg var der ikke opstillet partilister, man kunne altså kun stemme personligt. Alligevel forekommer det mig muligt — med nogenlunde sikkerhed — at finde frem til hvor mange stemmer, der er faldet på 1) IM folk og 2) Andre, altså at forsøge at foretage en opdeling af stemmerne svarende til den, der er foretaget for valgene 1909—25. Desuden er det muligt at beregne stemmeprocenten ved valgene.

Der skal her gives et par eksempler på, hvilket kilde-materiale der er brugt, og hvilken fremgangsmåde der er fulgt.

Som første eksempel er valgt valget til »den mindre Halvdel« 29. 11. 1897. På kommunkontoret i Lunderskov opbevares listen med navnene på de stemmeberettigede. Den er inddelt, så man kan optælle, hvor mange stemmeberettigede der er i kommunens forskellige distrikter. Se nedenstående tabel, kolonne 1. Samme liste er brugt ved selve valghandlingen, idet der på listen blev indført, hvem der afgav stemme, og hvem den enkelte vælger stemte på. Man kan altså se, hvor mange vælgere fra hvert distrikt der deltog i valget, kolonne 2.

	Stemmeberettigede	Valgdeltagere
Skanderup	75	60
Gjelballe	56	36
Lunderskov	76	60
Dollerup	36	23
Nagbøl	34	29
I alt ...	277	208

Sogniráðsvaly 1909-25

Herudfra kan valgdeltagelsen beregnes:

$$208 : 2,77 = 75,1 \%$$

På tilsvarende måde er stemmeprocenten for de øvrige valg fra 1891—1906 beregnet. Resultaterne er indført i skemaet side 199.

Af valglisten kan man optælle valgresultatet, som også er indført i sognerådets protokol:

1. Sognefoged Hans Nielsen, Gjelballe	132	stemmer
2. Gårdejer Th. Hansen, Skanderup ...	132	»
3. Gårdejer K. Birk, Nagbøl	130	»
4. Gårdejer R. Bøge, Nagbøl	76	»
5. Snedker Hansen, Lunderskov	76	»
6. Jens Nielsen, Nagbøl	75	»

621 stemmer

Da hver vælger havde ret til at stemme på 3 kandidater, var der mulighed for $3 \times 208 = 624$ stemmer. Kandidaternes samlede stemmetal er 621. 3 vælgere har altså kun stemt på to kandidater. Ved de øvrige valg er der normalt flere, men altid kun et lille antal vælgere, der ikke har udnyttet deres stemmeret fuldt ud.

Betragter man valgresultatet, ser man, at kandidaterne efter deres stemmetal falder i to grupper. Gruppen, der består af nr. 1, 2 og 3, har 132—130 stemmer, og gruppen, bestående af nr. 4, 5 og 6, har 76—75 stemmer.

Men også andre forhold gør denne gruppeopdeling naturlig. Af valglisten fremgår det nemlig, at vælgerne gennemgående har stemt enten på nr. 1, 2 og 3 eller på nr. 4, 5 og 6. To vælgere har kun stemt på nr. 1 og 2, og én vælger har kun stemt på nr. 4 og 5. Her »mangler« altså de 3 ovenfor omtalte stemmer.

Af særlig interesse er det, at pastor Moe ifølge valg-

listen har stemt på nr. 4, 5 og 6. I betragtning af situationen i sognet i øvrigt gør dette det sandsynligt, at disse tre er IM-folk.

Nr. 4, Bøge, har også i 1891 fået Moes stemme. I 1894, hvor han også var opstillet, har Moe ikke deltaget i valget.

Nr. 5, snedker Hansen, er tillige opstillet ved valgene i 1900, hvor han har fået Moes stemme, og i 1903, hvor Moe ikke har stemt. Desuden er han i 1909 opstillet og valgt på IM's liste ved sognerådvalget.

Nr. 6, Jens Nielsen, har også fået Moes stemme i 1900 og 1906.

To af kandidaterne fra den første gruppe kan med sikkerhed placeres som stående uden for IM. Nr. 3, K. Birk, er tidligere lærer i Dollerup og kendt som modstander af pastor Moe (side 208).

Nr. 2, Th. Hansen, er i 1903 og 1912 opstillet til menighedsrådsvalg på listen »for de vælgere, som ikke tilslutter sig IM«.

Nr. 1, H. Nielsen, falder også ved valget i 1891 stemmemæssigt i gruppe med nr. 2 og 3.

Disse oplysninger om kandidaterne taler for at betragte de stemmer, der er afgivet på nr. 4, 5 og 6, som IM-stemmer og tillægge gruppen »Andre« de på nr. 1, 2 og 3 afgivne stemmer.

Af 208 vælgere har altså 76 stemt på IM-folk. IM's procentvise andel af stemmerne bliver således:

$$76 : 2,08 = 36,5 \%$$

Selv om IM-folk ved dette valg har fået over $\frac{1}{3}$ af stemmerne, kommer der på grund af valgmanen ingen IM-folk i sognerådet.

For valgene i 1882, 1885 og 1888, der også kunne have interesse for denne undersøgelse, mangler valg-listerne, og der foreligger ikke andet materiale end

notater i sognerådsprotokollen om, hvem der er valgt. Der er dog ingen som, i det materiale jeg har anvendt, dukker op som IM-folk. Derimod kan flere af dem med sikkerhed siges ikke at tilhøre IM.

Ved valgene i 1891, 1894 og 1900 viser stemmerne ligesom i 1897 en klar opdeling i to grupper, og beregningen af IM's stemmeandel er foretaget på samme måde. Resultaterne er opført i tabellen på side 199.

I 1903 er følgende blevet valgt:

1. Postmester J. Bodholt, Lunderskov ..	124	stemmer
2. Snedker J. Hansen, Lunderskov ...	123	»
3. Gårdejer Th. Hansen	123	»

Tre andre kandidater har fået henholdsvis 74, 70 og 52 stemmer. Af de tre valgte er de to, snedker Hansen og gdr. Th. Hansen, kendt fra tidligere valg som henholdsvis IM-mand og hørende til gruppen »uden for IM«. Postmester Bodholt hører også til denne gruppe, han er ved menighedsrådsvalget samme år opstillet på »listen for de vælgere, som ikke tilslutter sig IM«.

Stemmeafgivningen synes altså ved dette valg at være gået på tværs af »partiskellene«, hvorfor det ikke har været muligt at foretage en opdeling af stemmerne i lighed med de øvrige valg.

I nogen grad synes det også at være tilfældet i 1906, men her er det alligevel muligt at foretage en beregning over stemmefordelingen. Valgresultatet ser således ud:

1. Gårdejer Jens Nielsen, Skanderup ...	57	stemmer
2. Gårdejer Søren Møller, Gjelballe ...	38	»
3. Lærer N. Nissen, Dollerup	35	»
4. Gårdejer P. Midtgaard, Nagbøl	34	»
5. N. Paulsen	24	»
6. Skovgaard	20	»
7. Joh. Nielsen	19	»
8. H. Hansen	2	»

229 stemmer

De fire førstnævnte, som er anført med stilling og bopæl, er valgt. I valgbehandlingen deltog ifølge valglisterne 59 vælgere. Jens Nielsen, Skanderup, som er identisk med den under 1897-valget omtalte Jens Nielsen, Nagbøl, har fået 57 af 59 mulige stemmer. Han er efter at have solgt sin gård flyttet til Skanderup og sluttede sig som nævnt til IM, men har altså ved dette valg fået stemmer fra så godt som hele vælgerskaren.

Ved valget er der ialt afgivet 229 stemmer på kandidaterne ud af $4 \times 59 = 236$ mulige. De fleste vælgeres stemmeafgivning følger en af følgende to kombinationer:

- a) Jens Nielsen, Søren Møller, N. Nissen, P. Midtgaard
- b) eller Jens Nielsen, Skovgaard, Johan Nielsen, N. Paulsen.

De under a) nævnte kandidater kan med undtagelse af Jens Nielsen placeres som tilhørende kredse uden for IM.

Således er nr. 2, Søren Møller, ved sognerådsvalgene i 1909, 1913 og 1917 opstillet på lister uden for IM.

Nr. 3, lærer N. Nissen, er Moe-modstander og valgmenighedsmand (side 208).

Nr. 4, P. Midtgaard, er ligesom Nissen aktiv ved oprettelsen af Skanderup Efterskole og er i 1903 og 1917 opstillet til sognerådvalg på samme liste som Søren Møller.

Af valglisten fremgår det, at pastor Moe har stemt på de 4 under b) nævnte personer. Af disse er Jens Nielsen allerede omtalt.

Nr. 6, Skovgaard, er opstillet og valgt for IM ved menighedsrådsvalgene i 1903, 1912, 1916 og valgt af IM til sognerådet i 1909.

Nr. 7, Joh. Nielsen, er i 1909 opstillet på IM's liste ved sognerådvalget.

Nogle undersøgelser over forhold i Skanderup sogn

Om den sidste under b) nævnte, N. Paulsen, foreligger for mig intet materiale, der har kunnet placere ham som IM-mand. Heller ikke nr. 8, H. Hansen, der med sine 2 stemmer ikke spiller nogen rolle for valgets udfald, har kunnet placeres.

Ud fra de her meddelte oplysninger om valget i 1906 er opdelingen i »IM-stemmer« og »Andre« foretaget.

Stemmer på nr. 1 kommer fra begge grupper.

»Andre«-gruppens gennemsnitlige stemmetal er:

$$(nr. 2 + nr. 3 + nr. 4) : 3 = (38 + 35 + 34) : 3 = 36 \text{ st.}$$

IM-gruppens (nr. 5, 6 og 7) gennemsnitlige stemmetal er:

$$(44 + 20 + 19) : 3 = 21 \text{ stemmer.}$$

IM's procentvise andel af stemmerne:

$$21 : 0,59 = 35,6 \text{ \%}.$$

Resultaterne af de i det foregående anførte vurderinger og beregninger er anført i nedenstående tabel:

År	Valgdeltagelse		IMs procentvise andel af stemmerne	IMs mandattal ved valget	IMs mandattal i det nye sogneråd	Sognerådets medlemsantal
	Skanderup	Ribe amt				
1888	—	—	—	0	0	7
1891	71,1	—	39,6	0	0	7
1894	83,6	—	43,5	0	0	7
1897	75,1	—	36,5	0	0	7
1900	89,7	71,4	44,2	0	0	7
1903	62,6	49,4	—	1	1	7
1906	90,8	75,7	35,6	1	2	7
1909	79	64	47,6	4	4	9
1913	81,6	68	48,9	5	5	9
1913	87	—	50,9	5	5	9
1917	78	65	55,3	5	5	9
1921	81	79	47,6	5	5	9
1925	89,9	78,4	45,6	5	5	9

For at opnå et indtryk af valgdeltagelsens relative størrelse er der fra Statistiske meddelelser udtaget oplysninger om den gennemsnitlige stemmeprocent for hele Ribe amt.

En grafisk sammenligning af stemmeprocenten for Skanderup kommune og Ribe amt som helhed er foretaget i kurverne på næste side.

Det fremgår tydeligt af kurverne, at interessen for sognerådsvalgene de fleste gange har været betydeligt større (normalt o. 15 %) i Skanderup kommune end i Ribe amt som helhed.

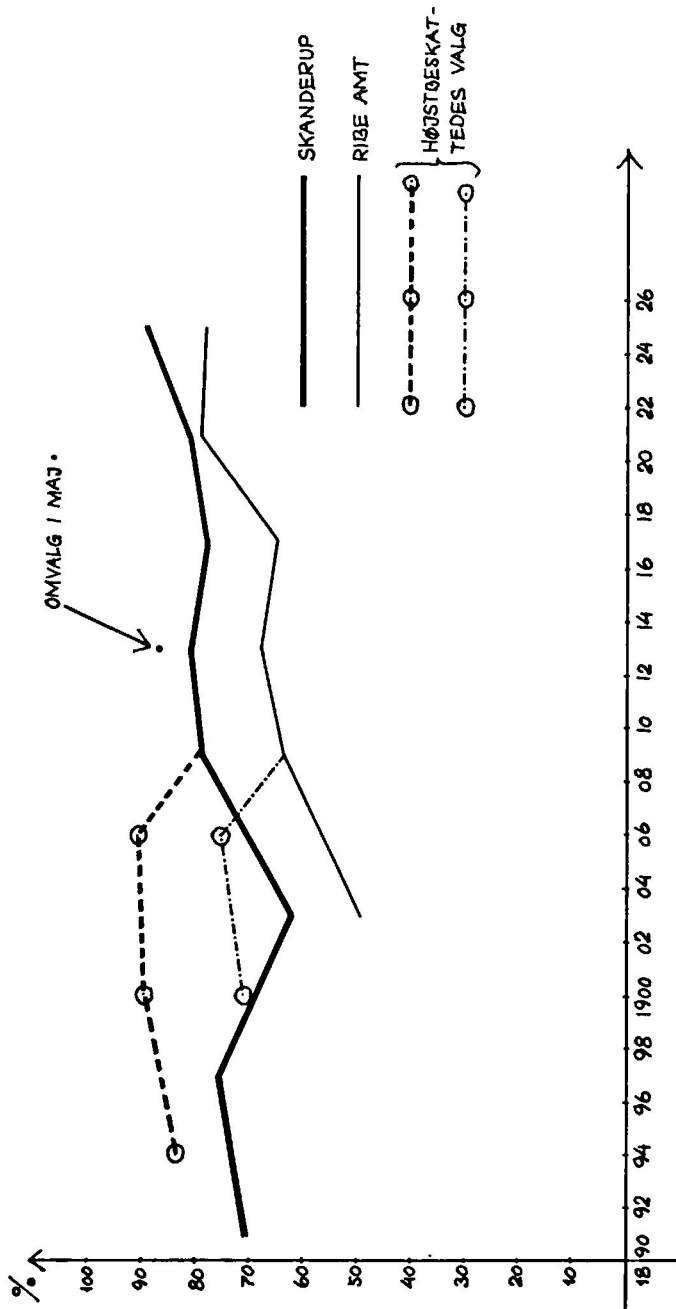
Det vil sikkert være rimeligt at forklare den store valgdeltagelse i Skanderup med, at her stod parterne meget stejlt over for hinanden, og at disse parter dels håbede, dels frygtede, at et evt. flertalsskifte i sognerådet ville få følger på en række områder. Som det vil ses af kap. IV og kap. V bevirker IM's overtagelse af flertallet i 1913 virkelig også en kursændring på i hvert fald de to i disse kapitler omtalte områder.

Den største forskel på Skanderup kommune og Ribe amt findes i 1913. Her kan den særlig store valgdeltagelse i Skanderup forklares ved, at der er tale om et omvalg, og at det ordinære valg i marts havde vist, at kun to stemmer kunne flytte sognerådets flertal (side 203).

Et fælles træk for Ribe amt og Skanderup sogn er, at de højstbeskattedes valg har betydelig større valgdeltagelse end valgene til »den mindre Halvdel«. Men også de privilegerede vælgere er klart mere sognerådspolitisk aktive i Skanderup end i Ribe amt som helhed.

Tabellen side 199 viser, at IM fra 1891 og indtil forholdstalsvalgmådens indførelse i 1909 har haft omkring 40 % af stemmerne. Procentsatsen må vurderes som ret konstant, idet der jo er tale om et ret begrænset antal vælgere. For de højstbeskattedes valg drejer det

VALGDELTAELSE

sig om 46 i 1894, 52 i 1900 og 59 i 1906. For den almindelige vælgerklasse udgør de afgivne stemmer 202 i 1891, 208 i 1897 og 194 i 1903.

For de højstbeskattede varierer IM-procenten fra 45,7 i 1894 til 35,6 i 1906, altså ca. 10 % eller omkring 5 stemmer. For den almindelige vælgerklasse svarer 1 stemme til ca. $\frac{1}{2}$ %, og udsvingene svarer således her til o. 6 vælgere.

På trods af denne stemmeandel på mellem en trediedel og halvdelen er det kun to gange sket, at en IM-mand er blevet valgt ind i sognerådet før 1909.

Det er dette forhold pastor Moe har i tankerne, når han noget bitter skriver:²⁵⁾ »I mange Aar havde Sogneraadet regeret som en heftig Modstander af det, de kaldte Missionen. Det var for et virkeligt omvendt og troende Menneske rent umuligt at blive valgt ind i Sogneraad og Skolekommission. Kun til Snefoged og Skorstenssyner agtedes en saadan Person værdig. Men dette ændredes, da der indførtes Forholdstal.«

Er denne hans vurdering end lidt for pessimistisk, idet der jo dog to gange var indvalgt IM-folk i sognerådet, er det rigtigt, at forholdstalsvalgmåden i langt højere grad ydede et mindretal retfærdighed.

Valget i 1909 viser en stigning i IM's andel af stemmerne fra de ca. 40 % til 47,5 % og medfører, at IM får 4 af sognerådets 9 mandater. Af kapitel V ses, at IM-gruppen fra denne sognerådsperiode markerer sine standpunkter klart i forskellige situationer i sognerådets arbejde.

Ved det ordinære sognerådsvalg i marts 1913 får IM 48,9 % af stemmerne og erobrer flertallet i sognerådet. Men et omvalg i maj måtte til, før IM's magtovertagelse er en kendsgerning. Om årsagen til omvalget skriver Kolding Folkeblad:²⁶⁾

»Sogneraadsvalet i Skanderup Kasseret.

Ribe Amtsråd holdt i gaar ekstraordinært Møde, hvor Skanderup Sogneraads Indstilling om at kassere det sidste Valg toges til Følge. Grunden er den, at et Par gamle Folk, der havde indgivet Klage over, at de var udeladt af Valglisten, ikke var bleven optagne. Besværingen var i god Tid afleveret til et Medlem af Sogneraadet, men denne eller Sogneraadsformanden havde glemt Sagen, og derved var Kalamiteten sket. De to gamle opgav, at de vilde have stemt på Afholdslisten, og da denne kun manglede $1\frac{1}{5}$ St. for at faa en Kandidat ind, blev der af en Kreds af Afholdsfolk klaget til Amtsraadet, som nu altsaa har kasseret Valget.«

Til artiklens oplysning om, at sognerådet — det gamle i 1909 valgte — havde indstillet, at valget skulle kasseres, må tilføjes, at underkendelsen af valget skete med 5 stemmer mod 4. Sognerådsprotokollen²⁷⁾ viser, at de, der stemte imod, var IM's 4 medlemmer af sognerådet, Hansen, Nissen, Skovgaard og Sørensen.

Ifølge samme protokollat er den omtalte klage d. 8. februar afleveret til et sognerådsmedlem, læge Thorup. Denne havde samme dag telefonisk fået sognerådsformandens godkendelse af at vente med at aflevere klagen til sognerådsformanden til næste sognerådsmøde (10. februar), uanset at fristen for indgivelse af klager dermed var overskredet. Stadig i følge sognerådsprotokollen »paastaar« et af IM's sognerådsmedlemmer, Skovgaard, at han ligeledes d. 8. februar havde spurgt sognerådsformanden, om han kunne vente med at aflevere en til ham — Skovgaard — indgiven klage, »hvortil han — Skovgaard — mener, at Formanden har svaret, at den rettest burde indleveres samme Dag.«

I det hele taget hersker der stor usikkerhed om sagen. Om »bemeldte Ansøgning« hedder det: »om den

er behandlet eller ej kan ikke med Bestemthed afgøres, men vedkommende er ikke optaget paa Valglisten og har ikke faaet Meddelelse om, at Begæringen ikke er taget til Følge, hvilket formentlig kan forklares ved, at Begæringen har forputtet sig i Formandens Mappe.«

Endnu et par usikkerhedsmomenter optræder: Sognerådsformanden har i et brev til amtet d. 28. 3. fremført, at en anden klage, som læge Thorup havde haft med til mødet, var blevet behandlet og enstemmigt godkendt som rettidig indkommet. Men dette kan mindretallet ikke godkende, »idet man ikke erindrer, at Begæringen er behandlet som indkommen med Læge Thorup.«²⁸⁾

Endelig fremgår det af protokollen,²⁹⁾ at klagen er dateret d. 9. februar, altså dagen efter fristens udløb og omtalte telefonsamtale, men protokollen oplyser, at »Med Hensyn til Læge Thorups Telefonsamtale maa det anses for givet, at denne har fundet Sted d. 8. Februar, saa at Begæringen formentlig er dateret d. 9. i stedet for d. 8. Februar.«

Efter endnu nogen korrespondance meddelte amtsrådet, »at det i Mødet d. 9. Maj har stadfæstet Sogneraadets Vedtagelse om at kassere det den 12. Marts afholdte Sogneraadvalg.»

Sognerådets splittelse i to partier ved denne lejlighed er nok ikke alene begrundet i to forskellige opfattelser af, om valglisteklagen er indgivet og behandlet i overensstemmelse med gældende regler.

IM-folkene havde jo kun meget knebent fået de 5 mandater og kunne altså nemt risikere igen at miste flertallet ved et omvalg. Den øvrige del af sognerådet kunne beklage, at et mandat var gået tabt, fordi de tilsammen 294 stemmer mod IM's 281 var delt på to lister og kunne håbe, at en samling af kræfterne ved et omvalg kunne give et bedre resultat.

Det viser sig da også, at liste B og C bliver slået sammen ved omvalget (side 192). Spændingen om valgets udfald gav sig udslag i en meget høj stemmeprocent (87), men IM havde største reserver og satte stemmetallet op fra 281 til 313, mens listen »uden for Indre Mission« fik 302 stemmer mod tilsammen 294 for B og C ved det ordinære valg.

Indre Missionsfolkene havde erobret sognerådsflertallet og kunne tage fat på at ændre forskellige forhold i sognet i overensstemmelse med deres indstilling.

Set med pastor Moes øjne er det retfærdigheden, der er sket fyldest. Han skriver³⁰) med slet skjult triumf, at »Valgmenighedsfolket havde arbejdet ihærdigt for at hindre Indre Mission i at faa Flertallet. . . . Men ogsaa her forregnede de sig. Antallet af Valgmenighedens Medlemmer var ialt med store og smaa kun ca. halvfjerde hundrede af Sognets 2400 Indbyggere, og af disse fandt Flertallet det dog urimeligt, at hele Sognet skulle styres af nogle faa Mennesker, der havde løst Sognebaand . . . Missionens Liste blev den sejrende.«

IV. Læreransættelser.

I dagbladet Sydjylland fandtes d. 12. februar 1903 en redaktionel artikel med følgende ordlyd:

»Et underligt krav.

Som bekendt har Forholdene i Skanderup Sogn i de sidste Aaringer udviklet sig på en særegen Maade, idet en Del af Sognets Beboere har løst Sognebaand og dannet en Valgmenighed med Pastor Helweg fra Askov som Præst.

At Sognemenigheden og Valgmenigheden staar i et spændt Forhold til hinanden er ligeledes velbekendt.

Da nu Kirkesanger- og Førstelærerembedet i Skanderup for nylig var ledigt, og en Del Lærere som sædvanligt maatte gaa polsk Tiggergang til Sogneraadsmedlemmerne, var der, fortælles fra Sognet, nogle af Sogneraadsmedlemmerne, der stillede det Krav til Ansøgerne, at de, for at komme i Betragtning ved Besættelsen, skulle love at løse Sognebaand og blive Medlem af Valgmenigheden, hvis de fik Embedet.

Man maa haabe, at de fleste Lærere i slige Tilfælde vil være karakterfaste nok til at undlade at give slige Løfter for at opnaa en eller anden Vinding.«

Ifølge sognerådsprotokollen³¹⁾ giver denne artikels kritik af »nogle Sogneraadsmedlemmer« anledning til, at det samlede sogneråd anlægger sag mod Sydjylland, fordi, som det hedder i sognerådets erklæring, der offentliggøres i bladet d. 24. februar: »Sogneraadet beskyldes for at have forlangt af de Lærere, der søgte Førstelærerembedet i Skanderup, at de for at blive indstillet skulle love at løse Sognebaand, naar de fik Embedet.«

Ud over det omtalte sognerådsprotokollat kan sagen ikke følges længere i sognerådets protokol. Men Sydjylland holder stadig sine læsere underrettet om sagens forløb. Den 24. februar hedder det i en kommentar til det bebudede sagsanlæg: »For vor Skyld maa det — (Sogneraadet) — med Fornøjelse anlægge Sag mod Bladet.« Sydjylland mener ikke, at det kan være »injurierende at sige om et Sogneraadsmedlem, at han, naar han selv er Sognebaandsløser, ønsker, at den, han protegerer, i dette Tilfælde en Lærer, deler hans Anskuelser paa dette Punkt. Det turde endog kun være en billig Fordring, der vel er sideordnet med mange andre i det praktiske Liv, det ene Hensyn kræver det andet.«

Tilsyneladende er Sydjylland i denne artikel noget

i modstrid med de udtalelser, der gav anledning til sagsanlægget. Hvad man d. 12. februar angriber som »Et underligt Krav« forklarer man d. 24. februar som »en billig Fordring«, og den samme dag skriver Sydjylland, at »Et Sogneraadsmlem kan vist uhyre let forsvare at lade 'en ansøgende Lærer forstaa, at han helst vil protegere den, der deler hans Anskuelse.«

Efter at et forligstilbud fra sognerådet er blevet afslået af Sydjylland d. 14. marts, kommer sagen til retsafgørelse »med det Resultat, at Redaktør Olaff Madsen er blevet frifunden for Sogneraadets Tiltale«. ³²⁾

Desværre har det kun været muligt at følge sagen gennem Sydjyllands kommentarer — Kolding Folkeblad omtaler den ikke — og det forekommer mig, at sagens problemstilling forplumres noget på grund af Sydjyllands senere modererende udtalelser.

Alligevel er sagen refereret her, idet den giver et indblik i diskussionen om det berettigede i, at et sogneråd ved læreransættelser ikke udelukkende tager hensyn til ansøgernes pædagogiske og faglige kvalifikationer — en fremgangsmåde, der heller ikke har været ukendt i Skanderup.

På grundlag af Aug. F. Schmidt »Skanderup Sogn« ³³⁾ er det muligt at opstille en »kongerække« over førstelærerne ved sognets 3 kommuneskoler i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. Schmidts oplysninger om navne og årstal kan kontrolleres ved hjælp af sognerådsprotokollernes angivelser af lærerindstillinger og læreransættelser.

»Kongerækken« ser således ud:

Dollerup skole:

1865—1876: Kresten Birk.

1876—1920: Nikolaj Nissen.

1921— : Niels P. Larsen.

Hans Lund Hansen

Gjelballe skole:

1876—1906: Peter Nissen.
1906—1917: Christian Bystrup.
1918— : Thorvald Madsen.

Skanderup skole:

1891—1902: J. P. C. Schmidt.
1902—1910: Christian Pedersen.
1910— : Carl Martin Jørgensen.

Om alle de før 1913, hvor sognerådsflertallet gik over til Indre Mission, ansatte førstelærere gælder det, at de for mig tilgængelige oplysninger viser, at de har været folk uden tilknytning til Indre Mission eller endog i skarp modsætning til den store del af sognets befolkning, som i årene efter Moes ansættelse i Skanderup sluttede sig til Indre Mission.

Aug. F. Schmidt fortæller om Kresten Birk, der efter sin afgang som lærer var gårdmand i Nagbøl, at »han hørte til C. Moes afgjorte Modstandere«, og at han »i sine sidste Leveår løste — (han) — Sognebånd til pastor J. Richter, Vejen«, og i »Oplevelser«³⁴) beretter Moe om nogle sammenstød, som han havde med Birk kort tid efter sin tiltræden.

Nikolaj Nissen var aktiv ved oprettelsen af Skanderup efterskole, kirkesanger i Valgmenigheden og i 1903 og 1912 opstillet til menighedsrådsvalg på listen »for de Vælgere, som ikke tilslutter sig Indre Mission«.

Peter Nissen er bror til Nikolaj Nissen og var i følge Aug. F. Schmidt »en kristelig Fritænker«, der »som Modsatning til Pastor Moe og Indre Mission har haft stor Indflydelse paa sine Omgivelser«.

Om Christian Bystrup har det ikke været muligt at skaffe oplysninger ud over Aug. F. Schmidt, der ikke fortæller om Bystrups kirkelige tilhørsforhold.

Christian Pedersen var den lærer, hvis ansættelse gav anledning til Sydjyllands beskyldning mod sognerådet for at have krævet, at læreren skulle løse sognebånd.

Om C. M. Jørgensen, der blev ansat i Skanderup i 1910, beretter A. Højmark og Uffe Hansen,³⁵⁾ at han var medlem af Valgmenigheden og derfor af Pastor Moe blev kasseret som sognemenighedens kirkesanger i Skanderup kirke. Denne oplysning findes også hos Poul Nedergård.³⁶⁾ Desuden var Jørgensen i 1912 opstillet til menighedsrådsvalget på listen »af Vælgere uden for Missionen«.

På baggrund af førstelærernes religiøse tilhørsforhold må det ses, at Indre Mission oprettede to friskoler i sognet, en i Lunderskov og en i Skanderup.

Aug. F. Schmidt angiver, at friskolen i Lunderskov eksisterede fra o. 1896—1922. Denne skole optræder jævnligt i sognerådsprotokollerne i forbindelse med ansøgning om tilskud, første gang 23. juni 1898, hvor det hedder: »Andragende fra Lunderskov Privatskole om Tilskud kunne ikke bevilges«. Men allerede året efter ændrede man standpunkt og bevilgede en krone pr. barn. Det samme er tilfældet i 1900, hvorimod man i 1901 ikke ser sig i stand til at give tilskud »af Hensyn til den i Forvejen stærkt belastede Kommunekasse« og »da der ikke er flere Børn i Dollerup og Lunderskov Skoler tilsammen, end der kunne undervises uden Forøgelse af Lærerkæfter«.

I 1908 og 1909 bevilges henholdsvis 100 og 140 kr. Fra 1911—16 gives årligt 5 kr. pr. barn, og da samtidig det samlede årlige beløb er anført, kan man beregne Lunderskov Privatskoles børnetal: 1911: 68 børn — 1912: 57 — 1913: 56 — 1914: 60 — 1915: ikke angivet — 1916: 65 børn. I de følgende år stiger beløbet over 8 kr. pr. barn i 1919 til 15 kr. i 1921.

I begyndelsen af 1922 forhandlede Indre Mission med sognerådet om nedlæggelse af friskolen i Lunderskov, idet der ved nybesættelserne af 1. og 2. lærerembederne ved Dollerup Skole var blevet ansat indremissionske lærere (s. 211). Forhandlingerne resulterede i en overenskomst d. 16. marts 1922, ifølge hvilken privatskolens bestyrelse gik ind på at lade skolen fortsætte indtil 1. september 1923 mod til gengæld at få løfte om et årligt tilskud på 35 kr. pr. barn. I mellemtiden kunne så den nye kommuneskole i Dollerup, som tages i brug i 1923, være færdig.

Ansættelsen af de to indremissionske lærere ved Dollerup skole var muligjort ved, at Indre Mission siden 1913 havde haft flertallet i sognerådet, og ved først givne lejlighed udnytter man dette, nemlig ved besættelsen af førstelærerstillingen i Gjelballe. Den 8. april 1918 indstillede sognerådet tre lærere til den nævnte stilling:

1. J. P. Hansen, Skanderup Privatskole.
2. Thorvald Madsen, Vesterbæk skole.
3. Simon P. Simonsen, Nr. Vorupør.

Denne indstilling blev foretaget med 5 stemmer (IM) mod 4, idet der i protokollen er gjort følgende anmærkning:

»Mindretallet, som består af følgende 4 af Skanderup Sogneraad's 9 medlemmer . . . (navnene), . . . nedlægger herved Protest imod den af Flertallet foretagne Indstilling af Lærer til Gjelballe Skole, idet vi formener, at Indstillingen ikke tager fornødent Hensyn til det fra $\frac{2}{3}$ af de Valgberettigede Beboere i Gjelballe Skoledistrikt indkomne Andragende om at faa Lærer Johs. Dons paa Listen og forbeholder sig Ret til en særskilt Indstilling til Myndighederne.«

IM-flertallet i sognerådet havde altså her indstillet 3 indremissionske lærere. Skoledirektionen ansatte nr. 2, Thorvald Madsen, som virkede i Gjelballe indtil 1953. Ifølge »Dansk Præste- og Sognehistorie« var Madsen »i 25 år dirigent for de kristelige sangkor, ivrig for KFUM's soldatermission, Nr. Nissum Seminarium«.

Ved indstillingen til førstelærerembedet i Dollerup d. 3. dec. 1920 forsøgte IM igen at få ansat J. P. Hansen, som nu efter nedlæggelsen af Skanderup Privatskole (1918), var lærer ved privatskolen i Lunderskov. J. P. Hansen indstilledes som nr. 1, som nr. 2 indstilledes Simon P. Simonsen, der også var indstillet til stillingen i Gjelballe, og som nr. 3 N. P. Larsen, Melløse, pr. Skævinge.

Heller ikke denne gang fulgte skoledirektionen sognerådets indstilling, men valgte nr. 3. Det var imidlertid også en missionsmand, idet N. P. Larsen ifølge Dansk Præste- og Sognehistorie »gjorde et stort arbejde blandt de unge som formand for KFUM«.

I forbindelse med indstillingen til 2. lærerembedet ved Dollerup skole 31. okt. 1921 blev der igen noteret en mindretalsprotest »mod den af Flertallet af Sogneraadet foretagne eensidige Indstilling til Andenlærerembedet ved Dollerup Skole, hvor der intet Hensyn er taget til Mindretallets Ønsker om at få en af denne udpeget Mand paa Listen som Nr. 2 eller Nr. 3«.

Ved vurderingen af denne »eensidighed«, som IM beskyldes for i forbindelse med lærerindstillingerne, må man have i tankerne, dels den betydning, man tillagde lærerens rolle i sognet på den tid, dels at grundtvigianerne havde brugt samme fremgangsmåde, da de havde sognerådsflertallet, og endelig at det sikkert kunne påregnes, at skoledirektionen (provsten i Lejrskov, M. Mouridsen, som var grundtvigianer) sandsynligvis ville have vraget IM's kandidater, hvis

man havde opstillet en ikke-IM mand som nr. 2 eller nr. 3, jævnfør at man i 1918 og 1920 ikke havde ansat de lærere, som IM helst havde set i stillingerne.

I Skanderup blev som omtalt i 1910 ansat lærer C. M. Jørgensen, som sluttede sig til Valgmenigheden. Også her oprettede IM en privatskole (ifølge Aug. F. Schmidt i 1913). Jørgensen sluttede sig imidlertid senere til IM. Dansk Præste- og Sognehistorie skriver:³⁷⁾ »Men da han blev omvendt, vendte han tilbage til kirken og var kirkesanger og kordegn i mange år og meget virksom indenfor IM«. Begrundelsen for IM-friskolen i Skanderup var nu borte. Den blev da også nedlagt i 1918, og børnene blev flyttet til lærer Jørgensen i Skanderup skole. Til gengæld oprettede valgmenighedsfolkene samme år en friskole i tilknytning til Skanderup efterskole.

Som man ser, fik det, at sognerådsfletallet i 1913 gik over til Indre Mission, afgørende indflydelse på læreransættelser og skoleforhold i kommunen.

Resultatet opgør Aug. F. Schmidt således³⁸⁾, at »der ved Sognets Hovedskoler er ansat Lærere, som vist nok alle hører til denne kirkelige Retning — (IM) —«, og pastor Moe skriver³⁹⁾: »Følgen heraf — (at IM fik Flertal i Sogneraadet) — blev, at ved ledige Lærerembeder blev der ansat troende Lærere, og da nu tilmed baade en Lærer og en Lærerinde havde omvendt sig, blev Resultatet dette, at ved min Afrejse 1922 var alle Sognets Lærere og Lærerinder troende Menne-sker«.

V. Bevillingssager.

Et andet område, hvor det spores, at sognerådsflertallet i 1913 gik over til IM, er sognerådets stillingtagen til ansøgninger om bevilling til forhandling af

spiritus og beværterbevillinger med ret til udskænkning af stærke drikke.

Indtil 1913 havde sognerådet normalt imødekommet og støttet sådanne ansøgninger; det er dog tydeligt, at man ikke kritikløst har anbefalet, men har villet sikre sig, at det var egnede folk, som fik tildelt bevillingerne.

Således hedder det i sognerådsprotokollen d. 27. april 1906: »Paa Peter Boysens Ansøgning om Krohold i Lunderskov vedtoges at erklære: Da Ansøgeren hidtil har været Landmand, tør man ikke udtale sig om, om han eger sig til den ansøgte Virksomhed«, og da der d. 21. april 1909 »forelaa Andragende fra Laurids Finnemann om Anbefaling som Forpagter af Lunderskov Kro«, svarede sognerådet: »Da Sogneraadet ikke kender Laurids Finnemann, kan det ikke anbefale Andragendet.« Et par måneder senere var »der til Ministeriet indsendt en Anbefaling af Laurids Finnemann. Derefter ville Sogneraadet ikke længer fraraade, at Bevilling gives«.

To grupper af sognets befolkning søgte at få ændret praksis med hensyn til spiritusbevillinger, nemlig IM-folkene og afholdsfolkene, som dog trods det fælles mål i dette anliggende bekrigede hinanden ved sognerådsvalet i 1913 (s. 215).

I Lunderskov havde afholdsfolkene været organiseret under forskellige navne i hvert fald siden 1895, hvor Afholdsforeningen søgte om tilladelse til at benytte en af skolerne til møder, og fra 1896 indsendtes regelmæssigt ansøgninger om tilskud, der dog lige så regelmæssigt henlagdes af sognerådet. I 1902 søgte »Good Templar Logen i Lunderskov« om tilskud med samme resultat. I 1908, 1909 og 1910 bevilgedes »Lunderskov Broderbånd« 15 kr. Det samme tilskud fik »Lunderskov Afholdsforening« i 1909 og 1910.

Den 1. juli 1909 forelå på sognerådsmødet en »Anmodning fra Afholdslogen og Borger- og Grundejerforeningen i Lunderskov« om, at sognerådet skulle undlade at søge om »Tilladelse til at der kommer Beværtningstelte til Markedet i Lunderskov«. Sognerådet gik ind for tanken, og kort tid efter (d. 31. juli) fortsatte man i samme spor, idet sognerådet ansøgte amtet om »at faa ændret Sognets Politivedtægt, saa at Spiritusudskænkning til Personer under 18 Aar forbydes«. Amtet tilbagesendte anmodningen, men d. 24. august noteredes i sognerådsprotokollen, at »Andragendet fastholdes«.

Naturligvis kunne IM's sognerådsmedlemmer ikke have noget imod denne udvikling, men at de ønskede at gå endnu videre, ses af at sognerådet var delt, da man d. 12. juli 1911 anbefalede »Andragende fra Mette Marie Nielsen, Aarhus, om Bevilling til at drive Gæstgiveri i det af hende forpagtede »Lassens Hotel« i Lunderskov«. »Imod stemte Hansen, Nissen, Skovgaard, Sørensen«, altså de fire IM-folk.

Det samme var tilfældet, da »O. Lassen og Enkefru Nielsen« d. 23. okt. 1912 søgte »om Tilladelse til at drive Gæstgiveri og Beværtning paa »Lassens Hotel« i Lunderskov«. Uden at man kan se begrundelsen, gik amtet imod sognerådets flertalsindstilling. Derfor indankede sognerådsflertallet sagen for ministeriet. De fire IM-folk var tilfredse med amtets afgørelse og stemte imod beslutningen om at føre sagen videre.

Derimod kunne sognerådet d. 11. februar 1913 enes om at nægte Lars P. Jørgen Lauridsen fornyelse af hans bevilling til at drive gæstgivernæring på Hotel Lunderskov. Grunden til dette ser man d. 26. marts, da amtet afæskede sognerådet en begrundelse for, at man var gået imod bevillingsansøgningen: »Man vedtog at svare, at Hotel Lunderskov er blevet drevet paa

en saadan Maade af den nuværende Forpagter, at det maa befrygtes, at der ikke paa anstændig Maade kan oparbejdes en sund Forretning«.

På samme tid kom uroen og debatten om spiritusbevillingerne til udtryk i forbindelse med sognerådsvalget d. 13. marts 1913. Foruden listerne A (Indre Mission) og B (uden for IM) er der ved dette valg anmeldt en liste C (separat liste), som er indgivet af Afholdsfolkene.⁴⁰) IM ønskede dog at gøre det klart, at liste C ikke var ene om at varetage afholdsinteresser. Den 10. marts fandtes følgende annonce i Kolding Folkeblad:

»Til Vælgerne i Skanderup Sogn.

De af Vælgerne, der ønsker at fremme Ædrueligheden i Skanderup Sogn, bedes møde førstkommende Onsdag og sætte Kryds ved Liste A«.

Ved valget fik IM 5 af sognerådets 9 pladser, mens afholdsfolkene ingen får valgt. På grund af klage over valget (s. 203) afholdtes omvalg i maj. Ved dette valg opstillede afholdsfolkene ikke en særlig liste, men to af deres kandidater fra martsvalget blev opstillet på »Listen uden for IM«.

Også ved omvalget i maj erobrede IM flertallet, og Lauridsens fornyede ansøgning af 2. juli 1913 var derfor på forhånd dømt til at mislykkes. Han forsøgte efter det nye afslag at begære »Kommuneafstemning« angaaende Anbefaling til Gæstgiverbevilling paa Hotel Lunderskov«. Men også dette satte det nye sogneråd sig imod, og den 15. august kapitulerede han endelig og søgte »om Anbefaling af Bevilling til at drive Gæstgiveri og Beværtning uden ret til Udskænkning af stærke Drikke«. Denne ansøgning kunne sognerådet anbefale »dog foreløbig for 5 Aar«. Senere købte et aktieselskab, oprettet på initiativ af

IM-folk, Hotel Lunderskov og drev det videre som Afholdshotel.

Allerede d. 11. juni 1913 havde man fået tørlagt en anden af byens beværtninger, idet sognerådet på ministeriets forespørgsel »slutter sig til Amtets Afgørelse angaaende Beværterbevilling til Lassens Hotel«. (side 214).

Men stadigvæk kunne folk jo købe spiritus hos købmændene. Det ønskede man også at sætte en stopper for, og d. 3. sept. 1913 lagde man pres på de handlende, idet »Sogneraadet vedtog at frafalde Kravet om Afgift efter Beværterlovens § 40 for de Handlendes vedkommende, som inden 1. Okt. frasiger sig Retten til Forhandling af stærke Drikke«.

På samme møde nedsættes på andragende fra Afholdsforeningen et udvalg »til at udarbejde begrænsede Regler for Beværtning i Henhold til Beværterlovens § 23«. Udvalget blev sammensat af 3 IM-folk og en valgt af liste »udenfor IM«.

Resultatet af udvalgets arbejde må formodes at være sognerådsvedtagelsen af 1. okt. 1913, hvori det hedder: »Sogneraadet har vedtaget følgende i Henhold til Lov Nr. 104 af 10. Maj 1912.

a) at de i nævnte Lovs § 22 omhandlede Polititilladelser kun maa gives til Beværtninger uden Ret til Udskænkning af stærke Drikke.

b) at de i nævnte Lovs § 23 omhandlede Polititilladelser ikke maa gives her i Kommunen, saaledes at det altsaa fremtidig er forbudt ved Fester, Møder, Markeder, Auktioner, Licitationer, Valg, Jernbaneanlæg o. L. her i Kommunen at udskænke stærke Drikke andetsteds end i de Lokaler, til hvilke Adkomst til Beværtning er erhvervet.

c) at indstille til Amtsrådet, at der i Henhold til

nævnte Lovs § 27 andet Stk. fremtidig kun maa gives Næringsbevis til Handel med stærke Drikke, naar Amdsraadet, efter at Sogneraadet er hørt, giver sit Samtykke dertil«.

På trods af disse indskrænkninger forelå der d. 2. sept. 1914 klage fra Afholdsfolkene »over Beværterforholdene i Lunderskov«, og i begyndelsen af 1915 gik sognerådet ind på at støtte oprettelsen af et detentionslokale i Lunderskov, idet man vedtog at betale halvdelen af lejen, »dog ikke over 25 Kr. aarlig«.

Sognerådets linie med hensyn til bevillinger fortsattes i resten af den her behandlede periode, idet der foreligger oplysninger om anbefaling af endnu tre bevillingsansøgninger, men hele tiden med tilføjelsen »alt uden stærke Drikke«. I slutningen af 1919 kunne sognerådet heller ikke anbefale »H. A. Groes Andragende om Bevilling til Handel med bayersk Øl«.

Om resultatet af disse års sognerådspolitik, der var anført af IM, men, som det ses, støttet af forskellige kredse i befolkning, skriver pastor Moe⁴¹): »Drukken-skaben led et stort Nederlag, selvfølgelig, og de gamle Drikkeskikke ophørte. . . . Og til sidst kunde Spiritus kun købes hos en Købmand, der kaldte sig Irvingianer og som selv kunne tage sig en Taar over Tørsten. Den Helligaand havde ikke mindet ham om, at det var Synd«.

VI. *Menighedsrådsvalg.*

I den her behandlede periode har der været afholdt menighedsrådsvalg 6 gange i Skanderup sogn.

Det første valg, 18. dec. 1903, blev afholdt efter Loven om Menighedsraad af 15. Maj 1903. Valgperioden var sat til 6 år, men da rådernes funktionsperiode udløb 1. januar 1910, var en ny lov ikke vedtaget, og man stod så på ny uden menighedsråd.

Pastor Moe var ikke begejstret for indførelsen af menighedsråd, hvad man kan se af en artikel i Kristeligt Dagblad⁴²):

»En Gang havde den Indre Missions Venner sin Styrke i at sætte Pælene. Det skarpe bestemte Skel mellem Tro og Vantro, mellem Guds Rige og Verden var Kraften baade i Forkyndelsen og Livet, og Apostlen Pauli Ord blev taget alvorligt, naar han siger: »Drager ikke ulige Aag med de vantro; thi hvad Fælesskab har Lys med Mørke, eller hvad Delagtighed har de troende med de vantro? . . . Skulde det da virkelig være anderledes, saa at Guds Folk Landet over ikke mere har dette Sind, men finder det i sin Orden, at troende og vantro Mennesker sidder fredeligt sammen, ikke ved et Bryllup eller i en Kupé, men i et »Menighedsraad«, for uden at generes af den Usandhed, der ligger i selve Navnet, og i god Forstaaelse med hinanden at drøfte Guds Riges Anliggender og bestemme, hvem der skal være Sognets Præst?«

Moe tog afsked med det første menighedsråd og vel efter hans håb menighedsrådsinstitutionen som sådan ved følgende bemærkning i menighedsprotokollen:

»Efter en trang Fødsel, men lang og velsignelsesrig Virksomhed afgik dette Menighedsraad ved en blid og rolig Død d. 31. Dec. 1909 Kl. 12 Nat præcis. Savnet og elsket vil M. blive ihukommet med Taarer, og ofte vil Tanken med Vemod dvæle ved Maleren Lochers Ord ved Maleren Krøyers Baare: »Du er gaaet ind i de hellige Skove, hvor de rene Sjæle færdes«.

Særlig begejstring lagde han heller ikke for dagen, da en ny lov genindfører menighedsrådene. Han skrev ved denne lejlighed i protokollen:

»Efter nøjagtig 2 Aar, 4 Maaneder og 9 Dage opdager man i de hellige Skove, at det alligevel ikke var

nogen ren Sjæl, der var ankommen, hvorefter man sendte den tilbage til Jorden igen d. 10. Maj 1912«.

På denne dato trådte en ny lov om menighedsråd i kraft, og 23. nov. 1912 valgtes et nyt menighedsråd, som begyndte sin virksomhed fra begyndelsen af det nye kirkeår 1912. Efter samme lov afholdtes menighedsrådsvalg 24. nov. 1916 og 19. nov. 1920.

Endelig vedtoges igen en ny lov om menighedsråd d. 30. juni 1922. Der var valg efter denne lov d. 24. nov. 1922 og på grund af fejl i valglisten omvalg d. 21. dec. 1922 (s. 223).

Efter Moes anskuelse burde »vantro Mennesker« sikkert ikke deltage i valg af et »sandt« menighedsråd. Men han måtte finde sig i, at der ved alle valgene i disse år var to kandidatlistes, den ene indleveret af repræsentanter for IM, den anden repræsenterende sognets øvrige beboere. Den sidste liste havde forskellige navne som f. eks. listen »for de Vælgere, som ikke slutter sig til Indre Mission« (1903), listen »for Vælgere uden for Missionen« (1912) og listen »opstillet efter Samarbejde mellem Valgmenigheden og en Del af Sognets øvrige Beboere«.

Som det ses af skemaet på næste side havde IM i hele perioden flertal i menighedsrådet. Tallene er hentet fra menighedsrådets protokol og Kolding Folkeblads og Kolding Avis' omtale af de lokale menighedsrådsvalg. Et par steder forekommer en uoverensstemmelse på 1 eller 2 stemmer. I disse tilfælde er tallene i menighedsrådsprotokollen fulgt.

Valgdeltagelsen kan kun beregnes for fire af de afholdte valg, da der ikke foreligger oplysning om antallet af optagne på valglisten for 1903 og 1916. Den højeste stemmeprocent, 80,3 i december 1922, kan sikkert forklares ved, at der er tale om et omvalg. Sammenligner man valgdeltagelsen med stemmeprocenten

Hans Lund Hansen

År	Indre Mission		Andre		Procentvis fordeling		Stemmer beret, tige	Afgivne gyldige stemmer	Valgs deltagelse i procent
	Stemmer	Mandater	Stemmer	Mandater	IM	Andre			
1903	190	3	90	1	67,9	32,1	—	280	—
1912	313	3	264	2	54,2	45,8	798	577	72,3
1916	339	4	119	1	74,0	26,0	—	458	—
1920	445	3	255	2	63,5	36,5	901	700	77,7
1922 20.11.	395	6	158	2	71,4	28,6	849	553	65,1
1922 20.12.	469	5	334	3	58,4	41,6	996	803	80,6

ved de nærmestliggende sognerådvalg, marts 1913: 81,6 pct og 1921: 81 pct., ses at interessen for menighedsrådsvalgene har været noget ringere. Heri ligger sikkert forklaringen på, at IM's andel af stemmer ved menighedsrådsvalgene som helhed ligger noget over den procentvise andel ved sognerådvalgene. IM's mindste og største stemmeandel ved menighedsrådsvalgene var henholdsvis 54,2 pct. i 1912 og 74,0 pct. i 1916, medens IM ved sognerådvalgene kun to gange nåede over 50 pct., nemlig 50,9 pct. i 1913 og 55,3 pct. i 1917 (s. 199).

Man må formode, at IM's folk var mere aktive ved et menighedsrådvalg end sognets beboere som helhed, medens et sognerådvalg formentlig havde ligelig interesse for en noget bredere kreds af befolkningen. Formodningen støttes af nedenstående sammenligning af de valg, hvor der både ved sognerådvalg (1913 og 1917) og ved menighedsrådvalg (1912 og 1916) kun har været to lister:

	Sognerådvalg	Menighedsrådvalg
Indre Mission	313 (1913)	313 (1912)
	333 (1917)	339 (1916)
Uden for IM	302 (1913)	264 (1912)
	269 (1917)	119 (1916)

Det ses af sammenstillingen, at der er meget nøje overensstemmelse mellem IM's stemmetal ved sognerådvalg og menighedsrådvalg, medens listerne »uden for IM« »mangler« temmelig mange stemmer ved menighedsrådsvalgene.

To gange har menighedsrådsvalgene givet anledning til stridigheder omkring selve valghandlingen, begge gange startet ved at medlemmer af gruppen uden for IM har bestridt den IM-dominerede valgbestyrelses korrekthed eller hæderlighed i forbindelse med udfær-

digelsen af valglisterne og gennemførelsen af selve stemmeafgivningen.

Den første klage angik valget i 1903 og var underskrevet af 15 vælgere, heraf 3 sognerådsmedlemmer. Den gengives her i sin helhed, fordi den giver et indtryk af det spændte forhold mellem de to befolkningsgrupper og den temmelig tydeligt udtalte mistillid til pastor Moe og IM-folkene:

»Til Biskoppen i Ribe.

I Anledning af Lov om Menighedsraad valgte den bekendte Pastor C. J. Moe her i Sognet to af de mest udprægede Missionsfolk til Medlemmer af Valgbestyrelsen, skjøndt denne Retning paa langt nær ikke udgjøre Halvdelen af Sognets Beboere. Da Begjæringerne om Optagelse paa Valglisten indkom, sad denne Valgbestyrelse og gjættede paa, hvem der selv havde underskrevet, og hvem der ikke havde, og Resultatet blev selvfølgelig som ved alle Gjætninger, at den ikke paa langt nær i alle Tilfælde traf det rigtige, men nægtede en meget stor Del af Sognets Beboere Optagelse paa Valglisten under det Paaskud, at de ikke selv havde skrevet deres Navn. Da valget foregik d. 17de f. M., havde Valgbestyrelsen kun (ulæseligt ord) et par Borde, hvorom de selv tog Plads, saa at det næsten var umuligt at stemme uden at blive kontrolleret af Valgbestyrelsen, hvilket denne flere Gange blev gjort opmærksom paa under Afstemningen, uden at der blev gjort noget for at afhjælpe Manglerne.

Og det har sikkert været Valgbestyrelsens Hensigt at agitere under selve Valghandlingen ved dette Arrangement, idet dens Medlemmer (ulæseligt ord), især paa de stemmende med Anmodning om at sætte Krydset for A, naar vedkommende vilde sætte sit for B. Stemmefloden tog endog en Konvolut

(maaske flere, som ikke blev bemærket) og lukkede den op for at se, hvordan der var stemt. Det vil derfor være indlysende, at mange ere generede, ja aldeles ikke holde af at give deres Stemme under slige Forhold, og da vi skjønner, at det passerede aldeles ikke er foreneligt med Lov om Menighedsraad eller Ministeriets Cirkulære, udbeder vi os Deres Højærværdigheds medvirken til, at det afholdte Valg maa blive kasseret, og de paapegede efter vor Mening begaaede Fejl ved nyt udskrevet Valg maa blive rettet.

Skanderup, 5. Jan. 1904«.

(15 underskrifter).

Den 15. januar tilbageviser valgbestyrelsen de alvorlige beskyldninger med følgende erklæring:

»Man maa forbavses over, at 15 Mennesker, som ovenikjøbet kalde sig troende, har kunnet enes om en saa usandfærdig og for alvorlige Mænd ærekrænkende Fremstilling som den . . . (herefter omtales beskyldningerne, og det hedder videre i erklæringen): Der er ikke Sandhed heri. Valgbestyrelsens Medlemmer har i denne Sag en fuldkommen ren Samvittighed, hver især.«

Da biskoppen forlanger, at klagerne skal føre bevis for nogle af de påståede uregelmæssigheder, viser det sig umuligt at få nogen vælger til at erklære, at han har været udsat for valgtryk, og efter en del korrespondance, som kan følges i menighedsrådsprotokollen, godkender biskoppen valget.

Modsat gik det efter menighedsrådsvalget d. 20. nov. 1922, da valgmenighedspræsten, pastor Eskesen, der var valgt til menighedsrådet i 1920, indgav en klage over valget.

Anledningen var, at en vælger var blevet afvist ved valgbordet med den begrundelse, at han ikke var op-

taget på valglisten. Da denne vælger afæskede valgbestyrelsen en forklaring på, hvorfor han ikke var optaget, afsløredes det efterhånden, at valglisten ikke var udfærdiget i overensstemmelse med menighedsrådsloven. Pastor Moe havde nemlig ved sin afrejse fra sognet i sommeren 1922, sammen med mange andre papirer, tilintetgjort valglisten fra 1920, som skulle danne grundlag for den nye liste. Dette havde valgbestyrelsen, der bestod af 3 mand, hvoraf to tilhørte IM's gruppe i menighedsrådet, ikke ønsket at få offentligt frem, og man havde derfor udarbejdet den nye valgliste, dels på grund af valglisten fra 1916 og dels ud fra den del af optagelses-begæringerne fra 1920, som endnu lå hos valgbestyrelsesformanden, IM-manden, L. Nissen. Nogle af disse optagelsesbegæring var, fremgår det af en skrivelse, i mellemtiden fortæret af mus. Disse omstændigheder ved valglistens tilblivelse bevirkede, at nogle stemmeberettigede vælgere ikke var blevet optaget på valglisten. Pastor Esken mente, at disse 10-12 mennesker, som han anslår det drejer sig om, ville have stemt på listen »uden for IM«. På grundlag af klagen bestemte ministeriet, at der skulle foretages omvalg, hvilket gav anledning til en erklæringskrig og en avispolemik, som kan følges i menighedsrådsprotokollen samt i Kolding Folkeblad og Kolding Avis i december 1922 og februar 1923.

På baggrund af dette skal man se den store valgdeltagelse ved omvalget d. 21. dec. Ved valglistens revision voksede antallet af stemmeberettigede fra 849 til 996. IM's stemmetal gik frem fra 395 til 469, men IM mistede et af de ved det ordinære valg vundne 6 mandater til den anden liste, som mere end fordoblede sit stemmetal — 334 mod 158.

* * *

Den i det foregående behandlede periode, pastor Moes tid i Skanderup sogn, var en epoke præget af stærke modsætninger. Alt efter temperament og forudsætninger kan man bedømme dem som udslag af fanatisme eller en ærlig kamp for overbevisning.

Kamp var der, dels udkæmpet på det officielle plan, som den her er forsøgt skildret, og dels en kamp, der medførte megen bitterhed og mange personlige stridigheder mellem folk. Det sidste lever endnu som erindringer hos ældre mennesker i sognet, erindringer, som fortjente at blive skrevet ned, mens tid er.

Årene, der er gået siden de heri omtalte begivenheder, har optøet fronterne og mildnet modsætningerne. Men stadig består i Skanderup Efterskolen, Fri-skolen og Valgmenighedskirken, og ved sognekirken har et indremissionsk flertal i menighedsrådet ved hvert præstekift kunnet vælge indremissionske præster.

I sognerådet har Indre Mission forlængst mistet flertallet. Dog valgtes endnu ved sidste sognerådvalg to medlemmer af sognerådet på en særlig indremissionsk liste. Men denne rest af det tidligere så markerede sammenfald af religiøs og politisk partideling vil sandsynligvis forsvinde under de nu forestående ændringer i kommunestrukturen.

Noter.

Forkortelser: *Moe* = Carl Julius Moe: *Nåden og Sandheden*, 1925. *Moe: Opl.* = C. J. Moe: *Oplevelser*, 1926. *Nedergård* = Poul Nedergård: *En dansk Præste- og Sognehistorie IX*, 1967. *Schmidt* = Aug. F. Schmidt: *Skanderup Sogn I-II*, 1925. *Sogneprt.* = Sognerådsprotokol for Skanderup Sogneråd.

1) Nedergård, 223. 2) Fra Ribe Amt VI, 107-142. 3) *Moe: Opl.*, 66. 4) Asger Højmark og Uffe Hansen: *De grundtvigske Fri- og Valgmenigheder 1944*, 294. 5) Nedergård, 223. 6) *Moe: Opl.*, 71.

- 7) Skanderup Sogn, 144. 8) Moe: Opl. 78. 9) Moe, 344. 10) Moe, 160. 11) Moe, 199. 12) Moe, 493. 13) Moe, 582. 14) C. J. Moe: »De gamle Stier« 1927, 72-73. 15) Moe, 642. 16) Moe, 371. 17) Moe, 532-33. 18) Moe, 710. 19) Stat. medd.: 2, 12, 13 — 3, 3, 4 — 3, 8, 1 — 4, 3, 4 — 4, 10, 2 — 4, 13, 6 — 4, 35, 2 — 4, 42, 3 — 4, 48, 1 — 4, 57, 1 — 4, 60, 3 — 4, 61, 1 — 4, 62, 1 — 4, 71, 1. 20) Kolding Folkeblad, 27. juli 1881, 29. januar 1887 og 22. januar 1890. 21) Fra Ribe Amt VI, 141. 22) Stat. medd.: 4, 31, 5 — 4, 42, 2 — 4, 54, 3 — 4, 62, 5 — 4, 73, 5. 23) Kolding Folkeblad, 13. marts 1913. 24) Sogneprt. 14. april 1913. 25) Moe, 131. 26) Kolding Folkeblad, 10. maj 1913. 27) Sogneprt., 26. marts 1913. 28) Sogneprt., 29. marts 1913. 29) Sogneprt., 14. april 1913. 30) Moe: Opl., 131. 31) Sogneprt., 16. februar 1902. 32) Sydjylland, 23. sept. 1903. 33) Schmidt, 157-169. 34) Moe, 69. 35) Grundtvigske Fri- og Valgmenigheder, 297. 36) Nedergård, 234. 37) Sst. 234. 38) Schmidt, 157. 39) Moe, 132. 40) Kolding Folkeblad, 10. marts 1913. 41) Moe, 119. 42) Her citeret efter Kolding Folkeblad 8. dec. 1906.